

QANDLI DIABET KASALLIGI TURLARI VA ULARNING KELIB CHIQISH SABABLARINI ANIQLASH

Bo'riyeva Mushtariy Alisher qizi
Dotsent Qalandarov Qobil Suyarovich
Alfraganus universtiteti

Annotatsiya: *Ushbu maqola qandli diabet kasalligi bilan kurashayotganlar va ularning inson organizmiga bir necha xil ta'siri haqida yoritib berilgan. Maqolada qandli diabetning 2 ta tipi va ularning kelib chiqish sabablari haqida aytib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Glyukoza, insulin, dorilar, ovqatlar, va psixologiya*

Bugungi kunda qandli diabet kasalligi butun dunyo bo'ylab turli aholiga ta'siri global muomoga aylanmoqda. Bilamizki qandli diabet kasalligining ikki tipi mavjud va ular tabiiy hastalik sifatida qabul qilinmoqda. Ushbu maqolada qandli diabet kasalligini yengish haqida. Kasallik organizmda rivojlanishi va kelib chiqishi qand kasalligi bilan og'rgan har bir kishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Qandli diabet lotinchada diabetes mellitus sahar kasalligi bo'lib bu kasallik glyukoza ning mumtazam ravishda ishlab chiqarilishining buzilishi bilan bog'liq bo'lgan va insulin garmonining nisbiy yoki mutloq yetishmovchiligi sabab yuzaga keladigan endukrin guruhiga kiruvchi kasallik hisoblanadi. Buning natijasida qand miqdorining keskin oshishi giperklemiya yuzaga keladi.

Giperklimiya – “giper” yunoncha “glykys” shirin “hiima” qon qonda qandning normaldan ko'p bo'lishi yani 120 mg % yoki 6 mmol /litrdan oshib ketishi vaqtinchalik giperklemiya sog'lom kishilardan ko'p shirinlik yoki uglevodga boy ovqatlar istemol qilinganda, qattiq o'griq tutganda, zo'r berib jismoniy ish qilganda, ruhiy kechinmalarda kuzatiladi. Giperklemiya qandli diabetning asosiy belgisi hisoblanadi. Endukrin bezlar meda osti bezi faoliyatining buzilishi oqibatida kelib chiqadi. Bugungi kunda bilamizki har bir mamlakatda 95 % dan ko'proq odamlar qandli diabetning 2 ta tipi bilan ham kurashib kelmoqda. Qandli diabetning 2 tipi global mavzuga aylangan. 1 – tur qandli diabet asosan insulinga bog'liq 35 yoshgacha bo'lgan odamlar va bolalar orasida qandli diabetning 1 – tipi bilan kasallangan yoshlar ucharydi sababi shundaki, mutaffakir olimlarimizdan biri Abu Nasr Farobiy “ Turli kasalliklar ovqatlanish tartibining buzilishidan kelib chiqadi” deb o'z fikrlarini ta'kidlab o'tgan. Aytib o'tganimizdek 1 – tip qandli diabet notog'ri ovqatlanish tartibidan kelib chiqadi. Shu sababli ham mumtazam ravishda to'qimaga insulin inyeksiya orqali yetqazilib tipiladi. 2 – tip qandli diabet insulinga bog'liq bo'lmagan 40 yoshdan oshgan odamlarda uchraydi. Asosiy sababi albatta

ovqatlanish tartibiga bog'liq bo'lmagan holda. Shu sababli ham to'qimalarga insulin yuborilmaydi. Simptomatik ikkilamchi qandli diabet. Boshqa kasallik ya'ni yondosh kasallik tufayli paydo bo'ladi. Masalan : Oshqazon osti bezi kasalliklari, pankreatit, gastrit, ingichka ichak yarasi, oshqazon osti yaralari, genetik nuqsonlar, va ota-ona tomonidan naslidan nasilga otish. 1 – tipdagi diabetning belgilari asosan ko'ngil aynishi qusish va keskin vaznning yoqolishi. Yosh bolalar orasida bazi hollarda kechasi siydik chiqarish qiyin bo'lishi . Ikkinchi tipdagi diabetning asosiy belgilari : Yuzda tuklar paydo bo'lishi va oyoqlarning tuklari to'kilishi, tanada sarg'ish tusli o'smalar, oyoqlar tolishi va karaxtlik. 2 – tip kasalligida osteoporoz va shunga o'xshash oyoq bog'im og'riqlari osteoartrit paylar cho'zilishi bo'gim va umurtqalarning surilishi kuzatiladi. Simptomatik ikkilamchi tipida esa metabolitik jarayonlarning buzilishi sabab bo'ladi.

Diabetning boshlanish belgilari :

Tez xojatga chiqish

Ko'p suv ichish

Tilni oqish rangga kirishi

Xolsizlik

Tanani suvsizlanishi

Tez qorin ochishi

Oddiy yara yoki shilingan joyni bitmasligi

Bosh og'rig'i

Ortiqcha vazn

Ko'rishning sustlashishi va butkul yoqolish havfi

O'zini yomon his qilish

Bularning hammasi qandli diabetning 2 tipida ham mavjud belgilar hisoblanadi. Bundan tashqari yuqori qon yopishqoqligi va bir nechxil yondosh kasalliklarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Buyrak faoliyati buzulishi .

Yurak muomosi va gipertonziya

Qonning quyushlashishi

Miya va nerv sistemasi faoliyatining qisman buzulishi

Ko'z to'r pardasining qisman buzulishi

Yuqori depresiya

Ovqatlanish tartibining buzulishi

Tabiiyki bilamiz qandli diabet kasalligi bilan og'ringan insonlar parxezga rioya etishmaydi va bazi mevalar saxar kasalligida mumkin emas. 5 – 10 % insonlar qandli diabetning 1 – tipi bilan og'ringan ba'zi tadqiqotchilarning fikriga ko'ra 76,5 % ayollar 23,5 % erkaklar va 60 yoshdan oshgan odamlarda o'tkazilgan tadqiqotlarda diabet 7 – 10 barobar tez tez aniqlangan. Tadqiqotchilar aniqladiki yosh bilan taqalganda 15 – 19 yoshdagilarda 0,70 dan 60 yosh va undan kata yoshdagi har 1000 ta aholiga oshadi. Qandli

diabet tarqalishining yuqori foizi va glyukoza bardoshligiga patologik testi yoshni havf omillariga bog'lashga imkon beradi. Shu sabab, bir qator taqdiqotchilarning ma'lumotlariga ko'ra, 60 yoshli odamlarda 12,83 % yashirin 13,6 % umumiy aholida aniq va yashiring 15,35 % hollarda aniqlangan. Qondagi qand miqdorining yoshga nisbatan o'lchov birligi va hususiyati. 1 yoshgacha 2,8 – 4,4 , 13 yoshgacha 3,2 – 5,5 , 14 – 60 yoshgacha 3,2 – 5,5 mmol/litr tashkil etadi.

Qandli diabet bilan kasallangan insonlar parhezini normallashtirish uchun metomorfini

metformin

dorilarni istemol qilishlari tavsiya etiladi buning sababi inson organizmida yetarlicha insulin ishlab chiqarilmaganda va kullik sog'lomlashtiruvchi mashqlar qilinmaganda, semirib ketishing oldini olish uchun buyuriladi. Ortiqcha vazndagi insonlarda metomorfin inson tanasida tabiiy ravishda ishlab chiqarilgan insulinga bo'lgan to'g'ri javob reaksiyasini tiklashga yordam beradi va tabiiyki saxarni normal ravishda ushlab turadi. Biz istemol qilgan ovqat, meva, sabzavotlarda, uglevodlar ko'p bo'ladi. Ovqat yordamida kirgan glyukozaning bir qismi esa insulin yordamida hujayralarda o'zlashtiriladi. Agar inson organizmiga ovqat kirmagan taqdirida glyukogendan glyukoza hosil bo'ladi va to'planagan zahira energiyalar inson organizmi uchun xizmat qiladi. Agar inson qattiq siqilsa va tushkunlikka tushsa organizmdagi to'plangan zaxira jigar muskul hujayrasiga va yog'ga parchalanmaydi, energiya ham yetarlicha hosil bo'lmaydi ayni vaqtning o'zida insulin taqsimlanmaganda insonda ochik hisi boshlanadi. Gormonlar va bezlar o'z faoliyatini yetarlicha boshqara olmay qoladi shu sababli yeyilgan ovqat hazm bo'lmaydi bemor esa ozib ketadi. Bu kasallikning oldi olinmasa yetarlicha e'tibor berilmasa o'yilgan shilingan joylar hattoki kichik yaralarga ham vaqtda birinchi yordam ko'rsatilmasa bitishi qiyin bo'ladi va suyak qurishi ham mumkin.

Qondagi glyukozaning miqdorini va qandli diabet kasaligini ertaroq aniqlanmasa, inson o'z hayoti uchun yetarlicha poydevor quraolmaydi. Har

bir kasallik boshqa bir kasallik bilan uzviy bog'liq. Dunyoda yetarlicha profilaktika ishlarini olib borish va kasallikni birinchi belgilaridanoq oldini olish lozim. Katta insonlarda asosan notog'ri ovqatlanish va ovqatlanish tartibining buzlishidan kelib chiqsa yosh insonlar va bolalarda gen kasalligi sifatida nasil surmoqda. Hozirgi kunga kelib bir nechxil profilaktika ishlari olib borilib va kasallikni zo'rayib ketishidan ogohlantirilmogda va oldini olish ishlari kuzatilmogda. Butun jahonda dolzarb muomoga aylangan bu kasallik insoni depresiyaga tushurishda ba'zi holatda esa olinga ham olib kelmogda. Kasallik boshlanishi va uning yetakchi asoratlari kuzatilishi bilan parhez ushlash va doktor nazoratida bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYORLAR:

1. O'zME 1 – jild TOSH 2000 – yil
2. Kalandarov.D.K, Mirzayev.A, Azimova.M, Ashurov.R.B, Ibragimov.T.K, Kattabayev.S.K
3. Azimov.R, Boboyev, B.Raximova, Z.Xaliqnazarova, S,Hayitboyeva, 5-sinf biologiya darsligi 4-bet 2005-2020
4. <https://Info@med24.uz>